

У жовтні того ж року Драгоманов зі старим учителем здійснили поїздку по Італії. Турин, Мілан, Генуя, Піза, Рим, Неаполь, Венеція. Багато гарних хвилин провели вони біля відомих пам'ятників, у музеях, милуючись чарівними краєвидами незнайомої Строніну країни. За екскурсорода був Драгоманов, що знав Італію досить добре. З особливим теплом і сумом згадає Драгоманов останній день їх мандрівки, коли поверталися до Флоренції і мусили зупинитися в якомусь маленькому містечку Орте. До поїзда було багато часу і друзі, прихопивши щось із їжі, пішли в гайок над Тібром. “Прийшовши до річки і оглянувши лісок, гаї, гірки... ми опинилися немов би то коло монастиря в Полтаві, над Ворсклою...” (Там само, с.78).

Готуючи вічну розлуку, доля подарувала їм, однодумцям і друзям всього життя, неповторні хвилини повернення у молодість, у щасливі дні. “На нас так і повіяло старовиною і Україною і ми обернули Орте в Отчик. Кілька годин просиділи ми там у гаю над Тібром, розмовляючи про Полтаву, згадали і про спори полтавсько-київські, про українство і космополітизм; дечому посміялись, переживши знову через 20 років наші українські почуття...” (Там само, с.79).

Це була їх остання зустріч. Того ж 1887 року взимку О.Стронін захворів у Петербурзі на плеврит, що перейшов у сухоти. Лікувався у Криму. Але скоро побачив засмучений Драгоманов у газетах скупі некрологи, що сповіщали про смерть його незабутнього учителя. Помер О.Стронін у 1889 році, на 63-у році життя.

УДК 37.032.2:37.061

Калініченко Н.А.

СУЧАСНИКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасна сухомліністика успішно розвивається завдяки багатоаспектним дослідженням провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, педагогів-практиків. Серед них О.В. Сухомлинська, І.Д. Бех, О.Я. Савченко, В.Г. Кузь, А.М. Богуш, О.М. Пехота, Лі Цзихуа, В.Г. Риндак, В.М. Хайруліна, Маріан Библюк, Дуглас Ларш та інші науковці і педагоги.

Лише за останні роки педагогічна громадськість України широко обговорила експериментально-дослідницьку роботу та творчі здобутки учителів на щорічних Всеукраїнських педагогічних читаннях “Василь Сухомлинський і сучасність” з проблем: “Батьківська педагогіка” (Тернопіль, 2002), “Особистість учителя” (Київ-Кіровоград-Павлиш, 2003), “Особистість у навколишньому середовищі” (Миколаїв, 2004).

Проте проблема особистості педагога-гуманіста, його оточення і вплив на формування освітнього простору Кіровоградщини, України і світу представлена лише окремими розвідками Ольги Сухомлинської, Валентини Волошиної, Володимира Кузя, Валентини Риндак, Василини Хайруліної, У. Панышеня, Дугласа Ларша та потребує подальшого дослідження. Це і стало метою даної статті.

Захоплений особистістю павлиського директора, його педагогічними ідеями і багатовимірністю спадщини, Дуглас Ларш (США) зазначає: “Спадщина В. Сухомлинського – це висока цінність, яку я обов’язково буду доносити до світової спільноти за кожної можливості. Його ім’я має стояти поряд з іменами великих педагогів-філософів, практиків світової історії педагогіки. Його ідеї та власні приклади змінили сучасну педагогіку та нашу роль як вихователів” [1: 40].

Академік В. Кузь, вивчаючи кандидатську дисертацію В.О. Сухомлинського “Директор школи – керівник навчально-виховної роботи” (1955 рік) та підготовлену до захисту докторську дисертацію “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” прагне наблизитись до В.О. Сухомлинського як ученого, дослідника, експериментатора – мало нами знаного, ще майже не вивченого... На вівтар творчості він поклав кар’єру

столичного науковця, відмовившись від роботи у престижній науковій установі – АПН СРСР” [2: 32].

Польський дослідник Маріан Библюк, який впродовж десятиліть вивчає, аналізує, досліджує і практично реалізує педагогічні ідеї учителя із Павлиша, переконаний, що Василь Сухомлинський своєю особистістю директора школи, педагогічною концепцією перетворив павлиських учителів у “співстворювачів” Павлиської школи [2: 42].

Директор Онуфріївської середньої школи М.О. Долина у книзі відгуків Павлиської школи 10 березня 1967 року зробив запис: “Василь Олександрович не тільки висуває педагогічні проблеми (ефективність уроку, розвиток мислення, свідоме сприймання матеріалу, зворотний контроль стану засвоєння і т. ін.), але натхненно, наполегливо і розумно показує, як працювати творчо, по-новому, своїм прикладом запалює колег до творчої, самовідданої праці на ниві освітянській.

Спілкування з дорогим Василем Олександровичем допомагає оглянутись на самого себе, глибше задуматися, чи робиш ти все, щоб стати таким великим ювеліром дитячої душі, майстром виховання нової людини, яким є Василь Олександрович” [3: 5].

Для педагогів-сучасників, найближчого оточення Василь Олександрович був наставником, порадиником, зразком інтелігентної, високоосвіченої особистості, педагогом-дослідником.

Він був виключно організованою, цікавою і приємною у спілкуванні та дружбі людиною. Його найближчі друзі – директори шкіл: І.Г. Ткаченко, С.Г. Максютін, А.Б. Резник, О.О. Хмура і ряд інших. З ними, і перш за все з І.Г. Ткаченком, він товаришував, обговорював проблеми, що об’єднували, підтримував у творчих починаннях при особистих зустрічах і в листах.

До другої половини 40-х років відноситься особисте знайомство І.Г.Ткаченка з В.О.Сухомлинським, який з квітня 1944-го до 1948 року працював завідувачим Онуфріївським районним відділом народної освіти, а з липня 1948 року — директором Павлиської середньої школи. У своїх спогадах про В.О.Сухомлинського І.Г.Ткаченко зазначає: “Мені, як і моєму поколінню вчителів, випало велике щастя понад чверть століття духовно спілкуватися з Василем Олександровичем, збагачуватися його ідеями, осмислювати практику багатогранну, своєрідну, неповторну”. У 1958 році І.Г.Ткаченко публікує рецензію “Корисна книга” на працю В.О.Сухомлинського “Педагогічний колектив сільської школи” в обласній газеті “Кіровоградська правда”. Через рік з’являється його рецензія “Про виховання радянського патріотизму” на книгу В.О.Сухомлинського “Виховання радянського патріотизму у школярів” (З досвіду роботи сільської школи).

У 1960 році творча діяльність богданівського директора була відзначена орденом Леніна. У березні 1962 року йому було присвоєне звання заслуженого учителя Української РСР. У 1965 році педагогічна діяльність І.Г.Ткаченка відзначена медаллю А.С.Макаренка.

У 1963 році у видавництві “Радянська школа” в серії “Маяки педагогічної праці” з’явилась брошура відомого на Кіровоградщині журналіста О.Д.Моторного “Щедре серце”, у якій популярно описувався досвід роботи директора та педагогічного колективу Богданівської середньої школи.

Своєрідним логічним підсумком діяльності учнівської виробничої бригади протягом перших семи років стала книга. І.Г.Ткаченка “Навчально-виробнича і виховна робота в учнівській бригаді” (К.; Рад. школа 1964). Досвід роботи учнівської бригади було узагальнено Міністерством освіти УРСР і видано для шкіл республіки у методичному листі під назвою “Організація виховної роботи в учнівській комплексній навчально-виховній бригаді”.

У ці роки богданівський директор напружено працював над дисертаційним дослідженням на тему “Шляхи і методи вдосконалення політехнічного навчання і трудового виховання старшокласників сільської школи” (науковий керівник кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник УНДП І.А.Винниченко). І.Г.Ткаченко неодноразово

звертався до В.О.Сухомлинського з проханням стати його науковим керівником, радився з ним щодо змісту дисертації, обсягу автореферату тощо.

З 1970 року І.Г.Ткаченко керував роботою школи передового досвіду директорів шкіл області. У квітні того ж року він був відзначений медаллю Н.К.Крупської. Плідна діяльність педагогічного колективу Богданівської СШ була широко відомою в Україні і тодішньому Союзі. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 липня 1971 року І.Г.Ткаченку “за великі заслуги в навчанні і комуністичному вихованні учнів” присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі “Серп і молот”.

1971 року у видавництві “Радянська школа” видана його монографія “Трудове виховання старшокласників”, яка стала логічним наслідком десятирічних експериментальних досліджень. Ця книга була відзначена третьою республіканською премією Педагогічного товариства УРСР на честь 50-річчя СРСР. У 1971 році Міністерство освіти УРСР видало наказ “Про базові” експериментальні та опорні школи і школи-лабораторії Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР”. Наказом було визначено лише дві базові школи. Одна з них — Богданівська.

70-ті роки були надзвичайно плідними у педагогічній діяльності богданівського директора. І.Г.Ткаченко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук в Українському науково-дослідному інституті педагогіки. Одна за одною з’являються друком його книги: “Богданівська середня школа” (1975), “Трудовое воспитание учащихся” (1978), “Уроки русского языка во втором классе школ с украинским языком обучения” у співавторстві з К.І. Качаловою (1978). За це десятиріччя І.Г.Ткаченко написав і опублікував понад 50 статей у місцевих, республіканських та всесоюзних періодичних виданнях, статті у наукових збірниках, у матеріалах педагогічних читань тощо. Рішенням Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 25 жовтня 1977 року його портрет був встановлений на алеї трудової слави Виставки досягнень народного господарства УРСР.

Про високий авторитет богданівського директора, визнання його наукових заслуг засвідчує запрошення І.Г.Ткаченку від президента АПН СРСР академіка В.Столетова виступити з доповіддю на загальному зібранні Академії 13–16 лютого 1973 року, присвяченому обговоренню широкого кола питань життя школи. Аналогічне запрошення він отримав на 11–12 грудня 1974 року.

І.Г.Ткаченко був членом обкому КПУ, обирався депутатом Верховної Ради УРСР ІХ скликання, членом Президії Верховної Ради УРСР (1975).

У складі делегації Кіровоградської області у березні 1977 року брав участь у роботі ІV з’їзду учителів Української РСР, а у 1978 році обирався делегатом Всесоюзного з’їзду учителів. Крім особистих зустрічей, педагоги активно листувалися.

У листі від 11.09.1967 року Олександр Васильович схвильовано пише: “Дорогий Іван Гурович! Зараз третя година ранку, сьогодні я працюю не над рукописами, а пишу вам листа. У мене мало таких друзів, як Ви, і тому у важкі хвилини я вже кілька разів звертався до Вас. А зараз, я в цьому переконаний, найважчі хвилини. Хочеться поділитися з Вами своїми гіркими думками. Цього листа я пишу Вам – великому другу і думаю, що все, написане тут, Ви прочитаєте очима друга і сприймете серцем друга”.

Один з листів датований 28.06.1970 роком.

Вже у вересні цього ж року Василя Олександровича не стало. А його вірний, талановитий і невтомний, друг ще впродовж двох десятиліть плекав дзвінку кришталеві джерела сухомлиністики, був її пристрасним, натхненним пропагандистом і хранителем. Листи свого друга Іван Гурович зберігав у окремії папці з позначкою “найцінніше та найдорожче”.

Василь Олександрович та Іван Гурович товаришували, шанували і по-чоловічому надійно підтримували свого колегу – директора Созонівської середньої школи Кіровоградського району Сергія Григоровича Максютіна. Вчитель від Бога, географ по спеціальності, добрий і красивий степовик працював в оточенні друзів, учнів, їх батьків, односельців, які любили його щирою любов’ю – бо він любив їх, безкорисливо і надійно.

Педагоги школи цінували Сергія Григоровича за те, що він був взірцем у роботі, власним прикладом навчав колег творчо працювати, сам проявляв ініціативу, підтримував ініціативу кожного вчителя, вивчав і впроваджував досвід педагогів-новаторів, вчителів школи. Завдяки своїм професійним і людським якостям створив сумлінний працюючий колектив зі здоровими міжособистісними стосунками, які ґрунтувалися на високого рівня інтелігентності та духовності кожного в колективі. Директор сформував колектив одноступенів, які майстерно виховували в учнів потребу у навчанні, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення. Школа впродовж 70–80 років минулого століття була експериментальною з проблеми розвитку шкіл і груп продовженого дня Міністерства освіти УРСР. Здавалося, що можна ще “відкрити”, коли поруч були такі чудові школи як “школа Сухомлинського” і “школа Ткаченка”. Але власний творчий доробок С.Г. Максютіна, його колег, учнів, батьків проглядався повсюдно. Змістовно працювали учнівські наукові об’єднання, де керівниками були батьки-науковці та спеціалісти обласної сільськогосподарської дослідної станції. У школі діяло краєзнавче об’єднання, ляльковий театр, літературне об’єднання “Пролісок”, клуби – для дівчаток “Берізка”, для хлопчиків – “Сокіл”, інформаційний клуб “Панорама”. Тут задовольнялись запити школярів, їх ініціатива, допитливість, прагнення діяти. Пришкільна територія захоплювала фантазією, красою і затишком: живий куточок, квітники, пришкільні ділянки, яблуневий сад, горіхова алея, шкільний дендропарк.

Колектив школи співпрацював з Географічним Товариством СРСР.

Сергій Григорович завжди бачив перспективу, генерував ідеї, знаходив шляхи їх розв’язання, щедро ділився досвідом з освітянами, удостоєний високих урядових нагород.

Все своє плідне вчительське життя сповідував і підтримував гуманістичні ідеї павлівського директора.

Палким шанувальником “школи радості” і її неперевершеного педагога-творця був і директор середньої школи № 5 м. Гайворона Арон Борисович Резнік. Досі в його квартирі родина зберігає чудову педагогічну бібліотеку, помережені рядки творів Василя Олександровича Сухомлинського, численні виписки помітками, кому запропонувати прочитати, де обговорити, як використати в роботі школи.

Сімейною реліквією є листи Сухомлинського до Резніка. Думки і проблеми, які турбували обох педагогів, свіжі і актуальні: яким бути вчителю?, як навчати?, як виховувати справжню людину?

А.Б. Резнік вирізнявся високою пробою інтелігентності, професійності, технологічності, глибиною і різноплановістю професійних знань, загальною освіченістю, ерудицією, культурою комунікацій і управлінських рішень. Досліджував актуальні проблеми теорії та методики навчання і виховання, виступав на конференціях, семінарах, нарадах – від міжнародних до районних і шкільних. Його позиція завжди була активною, виступи – емоційними, переконливими, повчальними. Він був талановитим вчителем і організатором освіти.

А.Б. Резнік неформально підходив до вирішення завдань, прагнув кардинально поліпшити якість навчання і виховання, підготовки учнів до розумової та фізичної праці. Для занять жорстко відбирав як навчальну інформацію, так і форми, методи, прийоми і засоби. Наголошував, що відібрати саме необхідне, корисне і доцільне нелегко, але ця праця виправдовує себе.

Джерелом навчання і виховання на уроках Арона Борисовича було реальне життя, соціум, яке і в прямому, і в переносному значенні “входило на урок”. Адже саме життя ставило і ставить перед вчителем завдання використання методики оптимізації на основі досягнень науки і практики.

Політінформації, конференції, дискусії потребували постійного звернення до матеріалів газет, журналів, теле- і радіопередач. І при цьому вчитель уникав штучності, деформацій і не залишав без уваги тих подій суспільного життя, які хвилювали дітей. Наголошував: а коли не хвилюють, то треба вміти схвилювати! Тоді урок для підлітків

ставав бажаним, очікуваним, вогником духовного життя, а вчитель – мудрим творцем і оберегом цього вогника, книга – неоціненою скарбницею культури.

У практиці вчителя і школи помітне місце зайняли міжпредметні конференції. Приміром, у сутності філософських законів старшокласники розбирались, спираючись на знання, здобуті на уроках фізики, хімії, біології, історії. І вчитель сам заглиблювався в зміст курсів, сприяв інтеграції знань учнів.

Багато уваги вчитель приділяв формуванню навичок самоосвіти. Розробляв анкету: “Основні інтелектуальні вміння. Як ними володію?”, яка сприяла самоаналізу, самопроектуванню учнів. Навичок самоосвітньої діяльності школярі набували в гуртку “Вчись вчитися”, в гуртку політінформаторів і, безперечно, на уроках. Арон Борисович розробляв для учнів тематику творчих робіт, сприяв підготовці повідомлень, рефератів, виступів на конференціях і семінарах. Він підкреслював, що керівництво самостійною роботою вимагає від вчителя гнучкості, такту, врахування можливостей та професійних намірів вихованців. Саме в процесі самоосвітньої роботи створюються сприятливі можливості для порівняння, виділення головних ознак, такої аналітичної роботи як узагальнення. Розробив методичні прийоми роботи з різними джерелами для усвідомлення понять, законів, закономірностей.

Робота з підручником.	Класична дефініція.
Робота із словником.	Зіставлення.
Робота з іншими джерелами.	Відбір потрібної інформації.
Узагальнення.	Об’єднання відібраної інформації в одне повідомлення.

Закони діалектики і діалектику життя пізнавали разом – вчитель і учень. І коли учневі не відразу вдавалося розібратися, знайти доказові аргументи, то допомога вчителя була лише спрямовуюча, він не виконував завдання за учня, а стимулював його самостійні роздуми і пошуки. І тільки коли учень не бачив шляху свого поступу до правильної відповіді, він звертався за “підказкою”.

Арон Борисович вказував на один із серйозних недоліків в навчанні – заучуванні відповідей. Тому вдавався до різних дидактичних прийомів, наприклад, карток, спонукаючи учнів використовувати необхідні знання в нових умовах. При цьому дбав про якість і точність словесного оформлення думки. Домашнє завдання завжди супроводжував посиланнями на додаткову літературу.

Уроки, факультативи, дискусії, вечори, соціологічні дослідження сприяли розвитку демократичних засад в житті школи, набуттю пропагандистського досвіду роботи, розвитку ініціативи і самодіяльності кожного школяра.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шлях освіти. – № 4. – 2004. – С. 39–40.
2. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки. Випуск 8 / Василь Сухомлинський і сучасність: особистість у навколишньому середовищі. – Миколаїв, МДЦ, 2004.
3. Освітнє слово. – № 9. – 2003. – С. 5.
4. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О. Сухомлинського. – Кіровоград, 1998. – 260 с.
5. Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Василь Сухомлинський і сучасність”. – Київ-Кіровоград, 1999. – 388с.